

Научна критика и полемика Discussion and Polemics

Динамична мапа светских *open-air* музеја и Музеј на отвореном „Старо село“ Сирогојно

Музеј на отвореном (*open-air* музеј) може бити погодно тло за реализацију једног од основних музеолошких императива: шира контекстуализација, за коју се може рећи да је прича о култури или неком њеном сегменту (а не о појединачном предмету), у оваквом типу музеја (услед његове комплексности) добија већи број могућности за презентацију постојећих, али и за креирање нових комуникационих канала (Matić 2008, 174, 180). У светским оквирима се под музејима на отвореном пре свега подразумевају етнолошки музеји, најчешће *Heimat* концепта, у којима је акценат стављен на архитектуру и техничку културу уопште (Matić 2008, 176). На овдашњим просторима дуго смо ишчекивали и „наш“ музеј на отвореном. Посебно су етнологи зазивали и жарко се надали првом таквом музеју, који би приказивао домаћу традицијску културу и начин живота. У околним се земљама „народни“ живот већ увелико представљао преко тамошњих верзија „Сканзена“ (у Румунији још од међуратног доба, на челу са репрезентативним „Музејом села“ у Букурешту, у Бугарској пак од шесдесетих година постоји Музеј „Етар“ итд.), а у многим западним државама овакви музеји су већ радили „пуном паром“. У нас су ствари ишле нешто спорије, и тек су се почеле развијати са формирањем „Музеја маршала Тита“ у Кумровцу (под руковођењем етнолошкиње Маријане Гушић), и постепеним обликовањем музејског склопа на отвореном „у најпознатијем селу на свијету“ (Kristić 2006). Планови и предлози за друге „музеје села“ у другим крајевима тадашње државе низали су се, (в. Drljača 1980), а у Србији је реализован Музеј на отвореном „Старо село“ у Сирогојну, као резултат залагања и активности више појединаца (Ранко Финдрик, Боса Росић, Добрила Смиљанић, Душан Дрљача, Никола Пантелић и др.) и установа (локалних и републичких). На свеопшту радост етнолога и осталих, а као производ активности стручњака из различитих области (како нити један музеј није монодисциплинарни производ, ни „етно-село“ није изузетак), у нашој земљи је почео да ради музеј на отвореном који је брзо задобио широку препознатљивост међу музејском публиком и уопште у јавности у Србији и суседним земљама (детљније о настанку музеја в. Росић 2012). Концепт „етно-села“ у Сирогојну је, дакако, другачији од оригиналног модела Сканзена, који је репрезентовао традицијску културу са ширег, најчешће „националног“ простора, већ прати модел регионалног музеја на отвореном, који приказивањем сеоског начина живота регије у којој се налази (најчешће до почетка 20. века) покушава превазићи унутрашње контрадикторности „националног“ музеја на отвореном (Гавриловић 2009, 57). „Старо село“ постало је тако препознатљиво на музејској мапи тзв. етно-села у Европи (и шире), а о тој мапи музеја на отвореном говори и најновије издање *Зборника Музеји на отвореном*.

Зборници Музеја на отвореном „Старо село“ – Сирогојно, већ годинама уназад доносе квалитетне прилоге који се првенствено баве питањима музеја на отвореном. У претходним издањима обрађена су питања попут репрезентација и интерпретација које се баве укључивањем маргинализованих група (о овој теми видети и текст Бојане Богдановић у овој свесци *Гласника*), неевропских музеја овога типа, иницијалних концепција и оснивача првих музеја на отвореном и др. У континуитету се ради о публикацији која има и међународни карактер, са ауторима из више страних земаља и са текстовима знатне релевантности. Са те стране, и нови *Међународни Зборник: Музеји на отвореном 2016/2017* (Крстовић 2016) наставља досадашњу традицију. Но, у једном другом смислу, ово издање је изашло из традиционалних оквира и доноси неке, могло би се рећи, позитивне новине. Зборник са насловом *Књига о свему што сте желели да знате о музејима на отвореном*, веома је интересантна књига, која по форми искаче из досадашњих устаљених облика научно-стручних издања, али не и по својој садржини. Како Милан Попадић наводи, напуштајући сигурност академске дисциплинованости, „Зборник прелама уобичајену форму у тематску, географску, проблемску, изражајну и стилску парампарчад. Фрагментишући целину проблема везаних за музеје на отвореном, он нуди могућност говора о свему у вези са њима“ (Крстовић 2016, 281). Зборник се већином састоји од краћих ауторских прилога кустоса, али и других сарадника музеја на отвореном и сродних музеја из читавог света, те сарадника асоцијација и научних установа које се баве музеологијом. Ти прилози садрже научне и стручне интерпретације, историјате појединих установа, опис активности, али и интервјуе са музеалцима, изватке из књиге утисака, личне импресије. Музеалци приповедају о музејима и о себи у њима; о сопственим визијама и промишљањима какви би *open-air* музеји требало да буду; представљају општу слику о неким установама, али и микроскопски преглед појединих конкретних музејских активности. Овакво смењивање различитих текстуалних форми и тема даје динамичан ток читању зборника и ствара живу слику живота и рада у сканзенима (схваћеним у најширем смислу речи), те читалац може искусити својеврсно музејско путовање од Сибира до Канаде не крочивши у саме музеје. Сачинити занимљиву књигу на једну у бити ужестручну тему није лако (а често не постоји труд да се то покуша), али је очито могуће.

Књига одскаче од доминантних концепата стручне публикације, али једнако добро испуњава задатак посредовања нових знања и информација стручној и научној публици. Она додатно има потенцијал да заинтересује и шире читатељство, чиме испуњава музејску функцију комуникације едиције (Stransky 1970), и то на ширем простору од овдашњег, пошто је издање двојезично. Побројати све теме које се отварају у Зборнику заузело би превише простора на овом месту, а сви прилози разврстани су у девет поглавља која вешто структурирају читаво издање. Заједничка нит свих текстова је инсајдерски поглед или, тачније речено, инсајдерски глас људи који се баве овом специфичном врстом музеализације и који се на овај начин обраћају својим колегама (другим инсајдерима), али и музејској публици. Ове инсајдерске „разгледнице“ стижу са најразличитијих (музејских) места: поштанска маркица је налепљена на писмо из првог, оригиналног Сканзена у Шведској, и садржи сећања музејских посетилаца на њихову посету; дописница је стигла и из Гане у Африци, која сведочи о употреби плеса у тамошњим музејима на отвореном; неколико прекоокеанских разгледница говори о *living history* музејима и центрима на западној хемисфери

итд. Када се све музејске разгледнице ставе у овај јединствен албум, добија се мозаик који предочава колико је разноврсна и комплексна ова област музеализације, али како је постала и доста динамична – ствари се увелико мењају у многим музејским поставкама овакве врсте, и то се региструје у прилозима овогодишњег зборника. Управо захваљујући томе, ова књига доноси скоро све што сте желели да знате о музејима на отвореном („али сте се бојали да питате“), и то од људи најупућенијих у промене у свету *open-air* музеја.

Вратимо ли се са музеолошког путовања у музеје на отвореном по свету у овај „наш“ на Златибору, може се такође рећи да *Зборник* врло добро контекстуализује и ситуацију Музеја на отвореном „Старо село“ – Сирогојно у ширу слику сличних институција. Ово издање тако не даје тек преглед дешавања у овој области „у земљи и свету“, већ врло добро лоцира предности и недостатке „нашег“ сканзена у односу на своје рођаке у другим државама, чиме указује и на могуће правце унапређивања музејске делатности у Сирогојну. И кустоси Музеја на отвореном „Старо село“ аутори су више прилога у овом међународном зборнику, у којима равноправно са својим колегама из иностранства дискутују о темама које су релевантне за музејске посленике не само код нас. Као што је и музеј у Сирогојну постао широко препознатљив, тако су и његови сарадници и кустоси препознати у стручној и научној јавности у нас, што доказују и својим прилозима у *Књизи о свему*. Текстове су овом зборнику објавили и кустоси и сарадници Музеја на отвореном др Никола Крстовић (који је и уредник овог издања), др Бојана Богдановић, мр Јелена Тоскић, Снежана Томић, Драган Цицварић, Ружа Зимоњић Кљајић и Александар Тодоровић, који чине већ препознатљиво научно-стручно кадровско језгро овог музеја. Једна од битних чињеница на коју ова публикација подсећа јесте и да музеј на отвореном нису само објекти, збирке и експонати, па ни публика на коју се фокусира већина рецентних музеолошких истраживања, већ и људи који у њима раде и стварају. У том смислу, *Зборник* представља музејску публикацију која даје врло добар „замрзнути“ досег знања о музејској грађи или некој тематици која је с њом у вези, у тренутку када се обликује као публикација (Магоевић 2002, 11). У доба настајања потпуно нових форми, концепција и тема музеја (од комплексних „реалних“ музеја националног значаја, до сајбер музеја који постоје „тек“ на интернету), једну сада већ традиционалну форму као што је музеј на отвореном није једноставно и даље учинити занимљивом и релевантном, а овај зборник назначује неколико начина на које је то ипак могуће учинити, као што истовремено показује како и тематски музејски зборник може бити занимљив и другачији. Ни сканзен није више што је некад био, а *Књига о свему што сте желели да знате о музејима на отвореном* добро показује куда се крећу будући трендови у музејима овог типа.

Литература

- Drljača, Dušan. 1980. „Problemi i perspektive stvaranja etno-parkova u Srbiji.“ *Etnološke sveske* 2: 40-43.
- Gavrilović, Ljiljana. 2009. *O politikama, identitetima i druge muzejske priče*. Beograd: Etnografski muzej SANU.
- Kristić, Karmela. 2006. „Tišina koja govori. Iz dokumentacije Marijane Gušić, osnivačice Muzeja u Titovom Kumrovcu.“ U *O Titu kao mitu*, ur. N. Škrbić

Alempijević i K. Mathiesen Hjemdahl, 97–120. Zagreb: Filozofski fakultet – Srednja Europa.

Krstović, Nikola, ur. 2016. *Knjiga o svemu što ste želeli da znate o muzejima na otvorenom: Muzeji na otvorenom 2016/2017 – međunarodni zbornik*. Sirogojno: Muzej na otvorenom „Staro selo“ Sirogojno.

Maroević, Ivo. 2002. „Музејска публикација као облик музејске комуникације.“ *Informatica museologica* 32/3–4: 10–13.

Matić, Miloš. 2008. „Музеј на отвореном – тотална информација?“ У *Музеји у Србији: започето путовање*, ur. Lj. Gavrilović i M. Stojanović, 173–180. Београд: Музејско друштво Србије.

Rosić, Bosa. 2012. „Етно-парк Сирогојно: идеја, истраживање, реализација.“ У *Теренска истраживања – поетика susreta*, ur. M. Ivanović-Barišić, 213–227. Београд: Етнографски институт САНУ.

Stransky, Zbynek. 1970. „Темелји опће музеологије.“ *Muzeologija* 8: 40–73.

Срђан Радовић

Мој „Мој рођак са села“

„Јер ћу можда ја одсад налазити
За сходно да на се узем лудачку ћуд...“

В. Шекспир: „Хамлет, краљевић Данске“

Гледалац који пропусти први чин Шекспировог „Хамлета“ неће чути наведену реченицу. За њега – Хамлет је луд а драма је критика односа друштва према умоболним члановима. (Упореди: Кот 1990, 70–83) Сличан је узрок и погрешних закључака које Тијана Цвјетићанин изводи о серији „Мој рођак са села“¹ (Цвјетићанин 2010), сврставајући је у хор „етнонационалистичких и клерофашистичких гласова“, који представљају „потврду, облик и реafirмацију етнонационалистичке визије српског идентитета“ као милитантног, ксенофобичног, етнонационалистичког и мизогиног, у сукобу са „проевропском, грађанском парадигмом“ (исто). Посебан идеолошки контекст ауторка приписује и употреби шумадијских пејзажа који, према њеном мишљењу, намећу

¹ Сценариста Радослав Павловић, редитељ Марко Маринковић. Први серијал од 13 епизода емитован је од 26. 10. 2008. до 18. 01. 2009. на 1. програму РТС-а. Други серијал од 15 епизода произведен је 2010. а емитован је на истом каналу од 07. 11. 2010. до 13. 02. 2011. Ради лакшег разумевања овог рада следи преглед најважнијих ликова у серији: Вранић, припадник војне обавештајне службе, с пролећа 2001. приморан да се пресели у родно село; Драчке, сељак и музичар, марљив сеоски домаћин, Вранићев брат од тетке, женскарш; Милена, домаћица, Дракчетова жена; Рајко, Дракчетов отац; Драгана, Дракчетова снаја; Малиша, Дракчетов син; Невена, Дракчетова ћерка; Дуња Шарчевић, учитељица у сеоској школи, Вранићева будућа жена; свештеник Милутин; Стојан и Драгица Катанић, Драганини родитељи.